

Nushası 10 kuruş

Posta ücreti 40 Para

Senelik abonası
100 kuruş

Posta ücreti 10 kuruş

İstanbul

Şehremaneti Mecmuası

Şehremaneti tarafından ayda bir çıkarılır

Balâde beyan edilen kaideler tam ve katîdir; bunlara tevafuk etmeyen tarih yani zaman yahut tevali diyagramları arasında mukayese icrasına meşasag yoktur.

Tevzi yani dağıtma ameliyesini icap ettiren münhanilerin mukayesesı onlara mahsus hüşusiyete binaen ayrı olarak karşılaştırılmalıdır.

İki tevzi münhanisi arasında doğru bir mukayese elde etmek için, onlar beyninde mücerret adetleri mukayese etmenelidir, grafik taslağı vasıtasıyla nisbi adetleri göstermek daha muvafıktır.

Mesela: aynı ücret verilen A ve B iki kısım ameşe takımı tasavvur edelim, fakat bunlardan B kısmı A'nın adette iki misli olsun; bunların iki münhanisini, tefazul hattı amudisinin boyunu ücret derecesi itibarıyla ameşe adediyle mütenasip olarak uzatalım, bundan hasıl olacak netice B münhanisinin tulü A'nın iki misli olarak ve kaide tulüne nisbeti A'nın nisbetle bûsbütün farklıdır.

Bunun delalet edeceği netice ise B'ye tevzi olunacak ücretlerin A'ya verilenlerin aynı olmadığıdır ki bu, kıyası tahmin itibarıyla yanlış ve batıldır.

Bu halde tevzi münhanılarına ait mukayeseleri nisbi adetler üzerine bina etmek bir mecburiyettir.

Kenevir, keten, pamuk ve yün ile (mekanik tezgâhta) çalışan dokuyucu amelenin ücretleri arasında bir tevzi mukayesesini zirdeki malumatı adediye ile ve yukarıda beyan ettiğimiz usule tefvikan tesis edelim.

Yaşı 16 dan yukarı erkek dokumacı amelesinin ücretlerinin tevzii (birinci teşrin 1901)

İpliği	Kenevir	Keten	Pamuk	Yün	16 Yaşından yukarı günde aldıkları ücret adedi
0,50 den az	—	—	—	—	
0,50 - 0,90	9	4	4	3	82
1,00 - 1,49	103	203	103	257	449
1,50 - 1,99	111	539	352	449	536
2,00 - 2,49	168	872	499	517	536
2,50 - 2,99	122	532	517	420	508
3,00 - 3,49	14	353	420	280	389
3,50 - 3,99	3	174	171	70	199
4,00 - 4,49	2	50	13	2	45
4,50 - 4,99	1	13	2	21	32
5,00 - 5,49	—	—	—	—	14
5,50 - 5,99	—	—	—	—	—
6,00 - 6,49	—	—	—	—	—
6,50 - 6,99	—	—	—	—	—
7,00 - 7,49	—	—	—	—	—
Yekûn	533	2742	2443	2881	

Bu usul ve kavaide göre tanzim edilmiş olan diyagramlar pek vazıhdır. lar ve mukayese maksadının bütün taleplerini muhtevidirler.

Diyagramda işlenen ipliklere göre ücretlerin ne kadar değiştiği, san'atteki ihtisas, cins, yaş ve alât (makine) hep bir olmak şartile gözükür; bundan daha açık ve mukayesenin istilzam ettiği ma-

lûmatı tamamen cami bir manzara aranamaz.

Mukayese istatistiği mutat ve müstamel zemini tatbikını diyagramlarda bulunmakla beraber bunun harita istatistiğine yabancı kaldığını zannetmek doğru değildir.

İstatistikçi M. Şeyson (Cheysson) 1887 de, muhtelif bir harita diyagramları takımını yekdigeri arasında kabili mukayese hale ifragını şerhetmiş ve tuttuğu usul bu güne kadar takip edilmiştir.

Bu zatin işaret ettiğine nazaran, bu haritaların mefadı mütecanis ve aynı familyadan oldukları vakit, onların heyeti mecmuasiyle meşgul olmayarak her birini kendi hususiyeti ve grafik icabi üzerine ayrı mutalaa etmekte maniler vardır. Şöyle ki nazarlara muhtelif şekillerde aynı ameliyeyi ifham eden haritalar, onları mutalaa eden şahsı şaşırtmaksızın, pek gayri müsavi kesafette olan hadiseler hakkında aynı ehemmiyette göstermez. Taliplerin san'at sınıfı üzerine taksim ve bir devletin mesela vilayet yahut ayaletlerine tevzi edilmiş bir harita sekiz dereceli bir renge boyandığı halde, çiftci kısmının kesafeti de aynı derecede yanı sekiz renkte gösterilir, fakat hakikatte en koyu renk doktorlara matuf olacağı yere adetçe nisbeten pek büyük olan çiftci sınıfını murat ettirir. Bu galatı nazara mani olmak için nisbi adetlerin mucerret rakamların yerine geçirilmesi, aynı sırayı muhtelif maddelerin aynı renk ile işgalı, kesafetleri her hangi rakamla (nisbi yahut mucerret) işaret edilsede yine olmayacağından, bir fayda vermez. M. Şeyson bu hususda emsal mucerret rakamlarının yerine umumi vasatiye nisbetle bakayasını almağı teklif etmiştir.

M. Şeyson un hükmüne göre, hep haritaları bu söylediği esas üzerine olan bir atlasın mutalaaı, aralarında mukayese mütehammil olmayan ve her biri ayrı hususi maksat ifade eden grafik vesâikından daha iyi malûmatı muhteve olur.

4 — Grafik istatistikının tetkik ve tettebbu vasıtahğı.

Grafik istatistiği hesap usulü yerine geçerek tetkik ve tettebbu işini de görür. Bunlardan bazıları zikredilecektir :

A — Sir F. Galtoyn % ler grafik usulü.

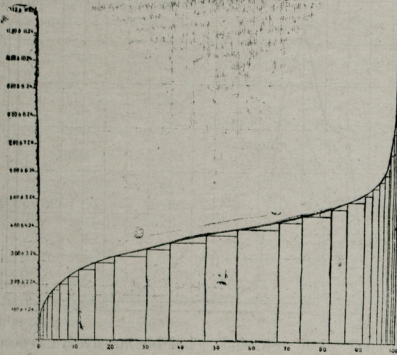
F. Galtoyn « pourcentiles » usulü dediği bu kaide (kartil) lerle (mediyanlar) grafiğinin sur'atle tayinine vasıl olmak için kabul ettiği tariktir.

Bu yolda bir Galtön münhanisi yapmak için şöyle hareket edilir:

İptida bir adetler levhası tanzim edilir; meselâ, Belçikada 1903 birinci teşrininde muharrik makineler, alât ve sanai aletleri inşa ve imal eden, 16 yaşından yukarı 10,455 amelenin ücretleri mevzii bahsolsa, münhaninin doğru olması için istatistik sıralarının tam olması lâzım gelir, yani bir takım gayri muayyen eşhası içine alan en baş ve en nihayetteki sınıfı şamil olamaması lâzımdır.

Birinci sûtuna ücretlerin yüzdeleri, ikinciye mukabilindeki ücretleri, üçüncüye her takımın nisbeti, dördüncüde, üçüncüde mukayyet olup her defa hasılı tarhlar işaret eden yüzdelar biri birinden tarhedilir.

Zirdeki cetvel istatistik malumatıyla netayici hesabını mezkûr 10,455 amele üzerine gösterir :

Adedi vasatıye, ait olduğu halin bir beyanı ve ifadesi demekle onun tavsifi halini tasvir murat ediyoruz ve aynı zamanda da adedi vasatinin zati ve cevheri bir şey olmasını yahut cebri bir kuvvetin hareket ve faaliyetine delâletini redediyoruz. Tarifteki kemiyet hali demekle de adedi vasatinin zeminü sahasını adet ve tadat münasebatıyla tahdit ediyoruz.

Ve yine tarifteki alelade muntazam tabiri de mübim bir manayı haizdir: O tabir adedi vasatinin etrafına dizilmiş olan mütehavvillerin her hangi bir üsse istinaden tevzi hareketini nazarı dikkate almaktır.

Binaen aleyh, miktarları hemen adedi vasatilerde cemü tevhide müheyya ededebiliriz.

1 — Bir adedi vasati bir tahmin neticesi değildir ve olamaz. O daima şedit bir mevsukiyet ve doğruluk şeraiti altında tahakkuk ettirilmiş bir hesaba

istinat eder. Binaenaleyh, adedi vasati-lere karıştırılmış amiyane takdiri kıymetler onca hakikat ifade etmezler. Meselâ: « Bir marangoz amelesi, filan yerde, vasati olarak 3 fran 50 santim kazanır », denildiği vakit bunda sahibi mütalaanın zekâ ve dirayetine göre hakikate yaklaşmak şansı varsada . lüzumu olan hesaplar yapılmış olmadıkça bu , bir adedi vasati evsafını haiz değildir . Buna binaendir ki eski usuldeki tetkiklere ait bir çok ücret cetvellerinin kıymeti yoktur; bu nevi takdiri kıymetler müşahidin nikbinliği yahut betbinliği derecesine ve ya menfaati şahsiyesine göre tezyit yahut tenkis edilmişlerdir .

Patronlarla amelenin garip ihtilaf ve tebayünü hissiyatı bu kabil şeyler yapar .

2 — Adedi vasati bütün icra edilmiş tetkikler üzerine muesses olmalıdır. Bunun aksi halde , hakiki tevzi evsa-

finde değil demektir . Tam ve mükemmel olduğu vakit, mevcudu bir de olsa, temsil edilenin kim ve hangisi olduğunu gösterir .

Bazı hususi ahvalde adedi vasatinin vasfı mümeyyizi münakaşa ediliyorsa buna sebep, yapılan taharriyata daima en muvafık ve işe en iyi yarayacak surette hazırlanmış bir adedi vasatı şekline muracaat edilmemiş olduğundandır . Bir çok erbadı taharri, hendesi yahut ahenği vasatiler , haddi fasıllar ve kemiyveli hakimeler yokmuş gibi riyazi vasatı istimaline hasrı mesai etmişlerdir (İngiliz usulu böyle imiş) .

Bu nokta ileride izah olunacaktır . Usullerden birinin intihabı cihetine gelince bunu , üzerinde çalışmak istenen mevzuun cinsine göre tayin edecek şey selameti fikirdir .

3 — Adedi vasatinin temsili kabiliyeti , yani zihinde bir fikri umumi uyandırması bütün adet sıralarına muvafık mahiyette olmasıyladır . Vasatinin beyanü ifade ettiği mana eğer sırf riyazi ise ondan beklenen vazifeyi tamamen ifa edemez , ve belki ondan daha az doğru [ve kat'i fakat tasavvura daha ziyade cevap veren başka bir şekli temsile lüzum görülür .

4 — Vasatinin sağlamlığı ve tevazün kabiliyeti de evsafı lazimesinden biridir . Adedi vasatı , istihraç edildiği sıra adetlerinde olsun , alamet ve işaretlerinde olsun hafif tagyir ve tagşış kabilinden hiç bir tadile tahammül etmez .

5 — Vasatı tadatta bir güne hususi müşkülât arzetmemelidir . Bundan dolayı vasatı intihabında ekseriyetle hesabi vasatiler tercih edilmiştir .

Bazı kerrede bu tercihte haklı görülmeyecek bir imtina da vardır . Adedi

vasatı hesabının hiç biri hakiki bir güçlük arzetmez ve böyle bir güçlük fikriyle hiç değişmeyen bir usul içinde karpamp kalmak şayanı kabul değildir ; adedi vasatinin cinsi ve nevi , nazarı mülahazaya alınan maddenin icabi ve erişilmek istenen maksadın muktezasına göre seçilmelidir .

Adedi vasatinin bazı evsafına gelince, bu, iki mefhuma maliktir . Hesap noktai nazarından vasatı , hafif bile olsa her hangi bir selvi ihtimali ile lekeli farzedilebilen ve edilmesi iktiza eden bir malumat silsilesindeki kıymetlerin hepsinin içinde ihtimale en karip olanıdır . Birde ihşai ihtimalat noktai nazarının daha hususi karşılaştırarak denilebilir ki mukayese edilecek unsurlar çoğaldıkça, adedi vasatı de hususi ve sabit bir kıymete doğru, ihtimalat kanununa tebaan teveccüh ve tekrarrüp eder . Henüz hakikati kat'iyeyi beyan etmese bile (ki bunu tayine ekseriya kadar değiliz), kudret ve vesaiti tetkikiyemizin noksanıyla beraber, hiç olmazsa en tam bir ifadedir .

Akli beşer eşyadan aldığı muhtelif makadir tesiratın az çok anlaşılır surette bir terkibü telif noktasında birleştirmeğe tâb'an meyyal olduğundan adedi vasatı istatistikte terkip ve telif vazifesini de yapar .

İstatistik dizi veya sıraları esasen , müteaddit malumatın karışmasından hasıl olmuş bir mecmu , bir kül teşkil ederler . Adedi vasatı burada bir nevi müşterek ölçü , mes'elenin bütün hududu gayatını hulâsa eden bir tasviri , bir ifadesidir .

Adedi vasatilerin vazifesi hadisatın muhtelit ve müşevveş bir mecmuunu basit rakamların az bir adedi vasatiasıyla beyan etmektir .

